

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 kwietnia 2026 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Leszek Bielecki (przewodniczący)

SSN Robert Stefanicki (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska

w sprawie z odwołania Z. M.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 28 kwietnia 2026 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach

z dnia 29 lutego 2024 r., sygn. akt III AUa 660/23,

**I. uchyla zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego i oddala
apelację odwołującą;**

**II. zasądza od Z. M. na rzecz organu rentowego kwotę 480
(czterysta osiemdziesiąt) złotych wraz z ustawowymi odsetkami za
opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego za okres
przypadający po upływie tygodnia od dnia doręczenia niniejszego
orzeczenia do dnia zapłaty.**

Agnieszka Góra-Błaszczkowska Leszek Bielecki Robert Stefanicki

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Częstochowie wyrokiem z 23 marca 2023 r. oddalił odwołanie Z. M. od decyzji Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z 9 sierpnia 2022 r. wstrzymującej ubezpieczonej wypłatę części uzupełniającej emerytury rolniczej za okres od 1 lutego 2020 r. do 31 maja 2022 r. z powodu prowadzenia działalności rolniczej z małżonkiem, który nie podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy i zobowiązał ubezpieczoną do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia za powyższy okres w kwocie 25.829,45 zł z odsetkami.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczona (ur. (...) 1955 r.) posiada prawo do emerytury z powszechnego systemu emerytalnego od 13 marca 2016 r. W dniu 25 kwietnia 2016 r. ubezpieczona złożyła wniosek o przyznanie prawa do emerytury rolniczej, wskazując, iż jest współwłaścicielką gospodarstwa rolnego o powierzchni 11,568 ha, nie zaprzestała prowadzenia działalności rolniczej, uprawniona jest do emerytury z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, a jej mąż podlega ubezpieczeniom społecznym rolników z mocy ustawy. Decyzją z 9 maja 2016 r. organ rentowy przyznał ubezpieczonej prawo do emerytury rolniczej od 1 kwietnia 2016 r., która składa się z części składowej i części uzupełniającej. Organ rentowy w pkt II.1 pouczenia zawartego w decyzji wskazał, że uprawniony obowiązany jest zawiadomić jednostkę organizacyjną Kasy wypłacającą emeryturę o okolicznościach mających wpływ na prawo do świadczenia lub ich wysokość oraz na żądanie przedkładać dowody dla stwierdzenia dalszego istnienia prawa do świadczeń. W razie zajścia okoliczności mających wpływ na wstrzymanie wypłaty lub obniżenie wysokości świadczeń nie należy podejmować nieprzysługujących kwot. Wypłata świadczeń zostanie wstrzymana, jeśli - mimo pouczenia lub żądania Kasy - uprawniony nie przedłoży w terminie dowodów, stwierdzających dalsze istnienie prawa do świadczenia. Nadto w pkt IV pouczenia wyjaśniono, że osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest zobowiązana do ich zwrotu. Za nienależnie pobrane uważa się świadczenia: 1) wypłacone, mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie do nich prawa albo wstrzymanie wypłaty w całości, lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich

pobierania; 2) przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych wypadkach świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego przez osobę pobierającą świadczenia; 3) wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego wobec innej niż wskazana w decyzji tego organu. W dalszej kolejności wskazano zasady zawieszania lub zmniejszania wypłaty części uzupełniającej emerytury rolniczej wskazując w pkt V ppkt I pouczenia, że część uzupełniająca emerytury rolniczej podlega zawieszeniu w całości, jeżeli emeryt nie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, albo gdy małżonek emeryta lub rencisty, z którym prowadzi działalność rolniczą, zostanie wyłączony z ubezpieczenia społecznego rolników. Dodatkowo w pkt VI pouczenia wyraźnie wskazano, że w celu ustalenia, czy nie zachodzą okoliczności powodujące zawieszenie emerytury lub zmniejszenie jej wysokości uprawniony jest zobowiązany w ciągu 14 dni powiadomić jednostkę organizacyjną Kasy m.in. o uzyskaniu prawa do emerytury lub renty przez współmałżonka, z którym prowadzi działalność rolniczą.

J. M., małżonek ubezpieczonej, od 1 stycznia 1981 r. do nadal prowadzi wspólnie z ubezpieczoną działalność rolniczą i z tego tytułu był zgłoszony do ubezpieczenia społecznego rolników. Decyzją z 21 lipca 2022 r. organ rentowy przyznał małżonkowi ubezpieczonej od 1 lipca 2022 r. prawo do emerytury rolniczej. W dniu 15 lipca 2022 r. organ rentowy pozyskał decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 13 stycznia 2020 r. o przyznaniu małżonkowi ubezpieczonej od 18 grudnia 2019 r. prawa do emerytury z powszechnego systemu emerytalnego. W związku z tym decyzją z 22 lipca 2022 r. organ rentowy stwierdził ustanie ubezpieczenia społecznego rolników dla J. M. od 14 stycznia 2020 r. na podstawie art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zaskarżoną decyzją z 9 sierpnia 2022 r. KRUS wstrzymał wypłatę części uzupełniającej emerytury rolniczej ubezpieczonej i zobowiązał ubezpieczoną do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 lutego 2020 r. do 31 maja 2022 r. Zaskarżona decyzja została wydana na podstawie art. 28 ust. 2 pkt 1 i ust. 4 ustawy (w brzmieniu sprzed 15 czerwca 2022 r.) oraz art. 138 ust. 1 ustawy emerytalnej w zw. z art. 52 ust. 2 ustawy. Zaskarżona decyzja nie była poprzedzona postępowaniem administracyjnym z udziałem ubezpieczonej. W okresie objętym sporem ubezpieczona wspólnie z małżonkiem prowadziła działalność rolniczą.

Sąd Okręgowy uznał, że odwołanie nie zasługiwało na uwzględnienie. Powołując się na art. 28 ust. 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz. U. z 2025 r., poz. 177), Sąd przypomniał, że zgodnie z brzmieniem przepisu obowiązującym przed 15 czerwca 2022 r., wypłata emerytury, lub renty rolniczej z ubezpieczenia ulegała częściowemu zawieszeniu na zasadach określonych w ust. 2-8, jeżeli emeryt lub rencista prowadził działalność rolniczą. Zawieszenie wypłaty dotyczyło: 1) części uzupełniającej emerytury rolniczej lub renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy, 2) emerytury lub renty inwalidzkiej z ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych i członków ich rodzin w części równej 95% emerytury podstawowej - i obejmuje całość lub określony ułamek tej części świadczenia; ilekroć w ust. 3 i 5-7 jest mowa o zawieszeniu wypłaty w całości, w połowie albo w jednej czwartej - rozumie się odpowiednio zawieszenie wypłaty tej części świadczenia, jej połowy albo jednej czwartej. Zgodnie z art. 28 ust. 11 ustawy, w przypadku, gdy rencista lub emeryt uprawniony do emerytury z art. 19 ust. 1 prowadzi działalność rolniczą z małżonkiem podlegającym ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu z mocy ustawy, wypłata nie ulega zawieszeniu. Powyższą regulacją od 15 czerwca 2022 r. ograniczone zostały wyłącznie do osób uprawnionych do pobierania rent rolniczych.

Zgodnie z art. 52 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, zasady zwrotu nienależnie pobranych świadczeń oraz ustalania odsetek za opóźnienia w wypłacie świadczeń określają przepisy emerytalne, a także przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz ustawy o świadczeniach pieniężnych w razie choroby i macierzyństwa. W myśl art. 138 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1749 ze zm., dalej jako: „ustawa emerytalna”) osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu. Za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się: 1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości, lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczone o braku prawa do ich pobierania; 2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań, lub dokumentów albo w

innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

Sąd Okręgowy podał, że bezsporną w sprawie okolicznością było, iż ubezpieczona, składając wniosek o emeryturę rolniczą, poinformowała organ rentowy o wszystkich okolicznościach uzasadniających wypłatę jej emerytury rolniczej w pełnej wysokości, w tym w szczególności o legitymowaniu się tytułem współwłaściciela gospodarstwa rolnego, dalszym prowadzeniu działalności rolniczej wspólnie z małżonkiem podlegającym ubezpieczeniom rolniczym z mocy ustawy oraz o uzyskanym przez siebie prawie do emerytury z powszechnego systemu emerytalnego. W oparciu o te informacje organ rentowy prawidłowo od miesiąca złożenia wniosku to jest od 1 kwietnia 2016 r., przyznał ubezpieczonej prawo do świadczenia emerytalnego, podejmując zarówno wypłatę części podstawowej oraz części uzupełniającej. Sąd Okręgowy podał, że sporne pozostało wyłącznie ustalenie, czy odwołująca została prawidłowo pouczona o okolicznościach, w których świadczenie staje się nienależne i podlega zwrotowi. Mając na uwadze zgromadzony w sprawie materiał dowodowy, w tym zwłaszcza uwzględnwszy, że z pouczenia zawartego w pierwszej decyzji przyznającej ubezpieczonej emeryturę rolniczą wyraźnie wynika, że część uzupełniająca świadczenia ulega zawieszeniu, gdy małżonek emeryta lub rencisty, z którym prowadzi działalność rolniczą, zostanie wyłączony z ubezpieczenia społecznego rolników. Sąd ten zaznaczył, że gdyby pouczenie ograniczyło się wyłącznie do powyższej informacji, to faktycznie uznać należy, że ubezpieczona mogła nie wiedzieć, że uzyskanie przez małżonka emerytury z powszechnego systemu wyłącza go z ubezpieczenia społecznego rolników, zwłaszcza w sytuacji, gdy ona sama, mimo pobierania świadczenia emerytalnego z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, uzyskała także prawo do świadczenia rolniczego. Sąd Okręgowy podkreślił, że pouczenie zawierało doprecyzowanie okoliczności, które mogą powodować zawieszenie lub zmniejszenie wysokości emerytury lub renty, przez podanie w punkcie VI pouczenia obowiązku poinformowania organu rentowego m.in. o uzyskaniu przez współmałżonka, z którym prowadzi działalność rolniczą prawa do emerytury lub renty. W ocenie Sądu Okręgowego zestawienie obu tych norm prawnych przepisów dawało jasną i klarowaną informację dla uprawnionego o okolicznościach, o których musi

poinformować organ rentowy, z uwagi na możliwość ich wpływu na wysokość świadczenia uprawnionego. Sąd zwrócił również uwagę, że nie bez znaczenia było także to, że sytuacje, które wymagają reakcji ze strony osoby uprawnionej do świadczenia, zostały wymienione w przepisie enumeratywnie w sposób, który nie powinien powodować jakichkolwiek wątpliwości interpretacyjnych dla przeciętnie rozumującego człowieka. Ponadto, ilość tych przypadków jest niewielka (ograniczona została do 8), co dodatkowo wykluczyło możliwość uznania, że ubezpieczona nie była w stanie dopasować swojej sytuacji do przypadków wymienionych w punkcie VI pouczenia.

Sąd Okręgowy doszedł do przekonania, że ubezpieczona niewątpliwie, w oparciu o zawarte w decyzji pouczenia, powinna mieć świadomość sytuacji, o których bezwzględnie powinna poinformować organ rentowy, z uwagi na możliwość ich wpływu na wysokość pobieranej przez nią emerytury rolniczej. Zaniechanie tego obowiązku obecnie nie może natomiast skutkować odstąpieniem od żądania zwrotu nienależnie pobranych przez ubezpieczoną świadczeń za okres od 1 lutego 2020 r., to jest od miesiąca następującego po miesiącu, w którym małżonek ubezpieczonej został wyłączony z ubezpieczenia społecznego rolników, do 31 maja 2022 r., do miesiąca, w którym warunek zawieszenia wypłaty części uzupełniającej w przypadku prowadzenia działalności rolniczej z małżonkiem, który został wyłączony z ubezpieczenia emerytalno - rentowego obejmował zarówno emerytów i rencistów. Od 15 czerwca 2022 r. przepis ten ograniczony został wyłącznie do rencistów, zatem od 15 czerwca 2022 r. zawieszenie części uzupełniającej emerytury obejmuje wyłącznie rencistów. Z uwagi na fakt, że zaległość dotyczyła okresu sprzed czerwca 2022 r., to koniecznym było odniesienie się do przepisów ówczesnie obowiązujących, a które dotyczyły także emerytów. Sąd Okręgowy stwierdził, że organ rentowy wydał prawidłową decyzję, co skutkowało oddaleniem odwołania ubezpieczonej.

Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z 29 lutego 2024 r. na skutek apelacji ubezpieczonej Z. M. od wyroku Sądu Okręgowego w Częstochowie z dnia 23 marca 2023 r. zmienił zaskarżony wyrok i poprzedzającą go decyzję organu rentowego i stwierdził, że ubezpieczona Z. M. nie jest zobowiązana do zwrotu kwoty 25.829,45 zł wraz z odsetkami.

Sąd Apelacyjny uznał, że apelacja ubezpieczonej zasługiwała na uwzględnienie. Słusznie podnosi apelująca, że w dacie wydania zaskarżonej decyzji norma prawna zawarta w art. 28 ustawy dotyczyła wyłącznie zawieszenia rent rolniczych, a nie także emerytur rolniczych. Przed 15 czerwca 2022 r. norma prawna zawarta w art. 28 ust. 1 ustawy stanowiła, że wypłata emerytury lub renty rolniczej z ubezpieczenia ulegała częściowemu zawieszeniu na zasadach określonych w ust. 2-8, jeżeli emeryt lub rencista prowadził działalność rolniczą. Natomiast zgodnie z art. 28 ust. 2 pkt 1 ustawy zawieszenie wypłaty dotyczyło części uzupełniającej emerytury rolniczej lub renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy. Nadto, zgodnie z art. 28 ust. 3 ustawy wypłata ulegała zawieszeniu w całości, jeżeli emeryt lub rencista nie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, z zastrzeżeniem ust. 5-7 i 9-11. W wypadku, gdy rencista lub emeryt uprawniony do emerytury rolniczej z art. 19 ust. 1 ustawy prowadził działalność rolniczą z małżonkiem podlegającym ubezpieczeniu rolników z mocy ustawy, wypłata nie ulegała zawieszeniu (art. 28 ust. 11 ustawy). Na podstawie stanu prawnego sprzed 15 czerwca 2022 r. organ rentowy uznał, że skoro małżonek ubezpieczonej nie podlegał ubezpieczeniu rolników w związku z nabyciem prawa do emerytury z powszechnego systemu emerytalnego, to nie została spełniona przesłanka z art. 28 ust. 11 ustawy. W związku z tym część uzupełniająca emerytury rolniczej ubezpieczonej podlegała zawieszeniu.

Należy przypomnieć, że na podstawie ustawy z 28 kwietnia 2022 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2022 r. poz. 1155) norma prawna zawarta w art. 28 otrzymała nowe brzmienie. Zgodnie z art. 28 ust. 1 ustawy wypłata renty rolniczej z ubezpieczenia ulega częściowemu zawieszeniu na zasadach określonych w ust. 2-8, jeżeli rencista prowadzi działalność rolniczą. Zgodnie z art. 28 ust. 2 pkt 1 ustawy zawieszenie wypłaty dotyczy części uzupełniającej renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy. Zgodnie z art. 28 ust. 3 ustawy wypłata ulega zawieszeniu w całości, jeżeli rencista nie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, z zastrzeżeniem ust. 5-7 i 9-11. Nadto, zgodnie z art. 28 ust. 11 ustawy w przypadku, gdy rencista prowadzi działalność rolniczą z małżonkiem podlegającym ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu (ubezpieczeniu rolników) z mocy ustawy, wypłata nie ulega zawieszeniu. Wyżej wymieniona ustawa z 28 kwietnia 2022 r. weszła w życie z dniem 15 czerwca 2022 r. i nie zawierała

przepisów przejściowych w zakresie stosowania art. 28 ustawy. Jedynie art. 3 ustawy zmieniającej wskazywał, że emerytury rolnicze, których wypłata uległa częściowemu zawieszeniu przed dniem wejścia w życie ustawy ze względu na niezaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej, wypłaca się w pełnej wysokości od dnia wejścia w życie ustawy bez wydawania decyzji o wznowieniu zawieszonych wypłat.

Sąd Apelacyjny powołał się na stanowisko przedstawione w doktrynie oraz w orzecznictwie, w którym przyjmuje się, że brak podstawy prawnej może wystąpić między innymi w sytuacji, gdy decyzja administracyjna została podjęta na podstawie przepisu prawa, który utracił moc obowiązującą w wyniku uchylecia, a przepisy przejściowe nie dają podstaw do jego zastosowania (A. Adamczyk, Weryfikacja decyzji ostatecznych w trybach nadzwyczajnych, w: Postępowanie administracyjne, red. L. Bielecki, P. Kuczkowski). Według Sądu odwoławczego sądowa ocena legalności decyzji rentowej następuje według stanu prawnego istniejącego w dacie jej wydania. W dacie wydania zaskarżonej decyzji (niepoprzedzonej wszczęciem postępowania w stosunku do ubezpieczonej) brak było regulacji prawnych dotyczących zawieszenia emerytur rolniczych w związku z prowadzoną działalnością rolniczą. Oznacza to, że brak było podstawy prawnej do zawieszenia części emerytury rolniczej ubezpieczonej, a następnie domagania się zwrotu pobranych świadczeń.

Sąd odwoławczy podzielił przy tym pogląd Sądu Okręgowego, potwierdzając, że ubezpieczona została prawidłowo pouczona przez organ rentowy o sytuacji, w której jej emerytura rolnicza została częściowo zawieszona. W pouczeniu do decyzji przyznającej prawo do emerytury rolniczej ubezpieczona została zobowiązana do powiadomienia organu rentowego o uzyskaniu prawa do emerytury lub renty przez współmałżonka, z którym prowadzi działalność rolniczą, celem ustalenia, czy nie zachodzą okoliczności powodujące zawieszenie jej emerytury rolniczej. Wobec powyższego Sąd uznał za niezasadny zarzut naruszenia art. 52 ust. 2 ustawy w zw. z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej w zakresie wadliwego pouczenia o braku prawa do pobierania emerytury rolniczej w całości. Kierując się powyższymi przesłankami, Sąd Apelacyjny uwzględnił apelację odwołującą i stwierdził, że ubezpieczona nie jest zobowiązana do zwrotu pobranych świadczeń emerytalnych.

Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego wniósł skargę kasacyjną od powyższego orzeczenia. W podstawach skargi kasacyjnej wskazał na naruszenie prawa materialnego, to jest: art. 28 ust. 1 w zw. z art. 28 ust. 2 oraz art. 28 ust. 3 i art. 28 ust. 11 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2020 r. poz. 174, w brzmieniu przed zmianami z 15 czerwca 2022 r.) w zw. z art. 52 ust. 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2024 r. poz. 90) oraz art. 138 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, iż brak było podstawy prawnej do zawieszenia części emerytury rolniczej ubezpieczonej, a następnie domagania się zwrotu pobranych świadczeń, w sytuacji, gdy prawidłowe zastosowanie przywołanych przepisów dawało podstawy do wydania zaskarżonej decyzji, bowiem koniecznym było odniesienie się do przepisów ówczesnie obowiązujących, a które dotyczyły także emerytów.

W związku z powyższym organ rentowy wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i zobowiązanie ubezpieczonej do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia za okres od 1 lutego 2020 r. do 31 maja 2022 r. wraz z odsetkami, a także o zasądzenie od odwołującej na rzecz organu rentowego kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna podlega uwzględnieniu.

Stosownie do art. 398¹³ § 1 i 2 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawę w granicach skargi kasacyjnej i jej podstaw przy związaniu ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, jeżeli skarga nie zawiera zarzutu naruszenia przepisów postępowania - tak jak w rozpoznawanej sprawie. Okoliczności faktyczne rozpoznawanej sprawy nie budzą wątpliwości, sporna pozostaje ich ocena w świetle przepisów prawa materialnego.

W zaskarżonej decyzji organ rentowy wstrzymał Z. M. wypłatę części uzupełniającej emerytury rolniczej za okres od 1 lutego 2020 r. do 31 maja 2022 r. z powodu prowadzenia działalności rolniczej z małżonkiem, który nie podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy i zobowiązał ubezpieczoną do

zwrotu nienależnie pobranego świadczenia za powyższy okres w kwocie 25.829,45 zł z odsetkami.

Podstawę prawną zwrotu nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczenia społecznego rolników reguluje art. 52 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, zgodnie z którym zasady zwrotu nienależnie pobranych świadczeń oraz ustalania odsetek za opóźnienia w wypłacie świadczeń określają przepisy emerytalne, a także przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz ustawy o świadczeniach pieniężnych w razie choroby i macierzyństwa. W tym zakresie zastosowanie znajduje art. 138 ust. 1 i 2 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych stanowiący, że osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu. Za nienależnie pobrane świadczenia uważa się: 1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości, lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczone o braku prawa do ich pobierania; 2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań, lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

Organ rentowy stwierdził, że odwołująca pobrała nienależne świadczenie – część uzupełniająca emerytury rolniczej, gdyż wobec prawidłowego pouczenia przez organ rentowy w decyzji przyznającej świadczenie nie powiadomiła o okolicznościach skutkujących ustaniem prawa do tego świadczenia. Takie stanowisko znalazło również akceptację Sądu pierwszej instancji.

W doktrynie podnosi się, że nienależnie pobrane świadczenie (art. 138 ust. 1 i 2 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych), które podlega zwrotowi, to świadczenie wypłacone bez podstawy prawnej, obciążające osobę pobierającą świadczenie, której można przypisać świadomość (złą wiarę) co do nieprzysługiwania tego świadczenia w całości lub w części od początku albo w następstwie później zaszłych zdarzeń. O istnieniu tej świadomości przesądza dokonanie pouczenia ubezpieczonego o okolicznościach ustania lub zawieszenia prawa do świadczenia albo wstrzymania wypłaty świadczenia. Pouczenie ma na celu usunięcie wątpliwości co do świadomości w tym

względnie osoby pobierającej świadczenie (I. Jędrasik-Jankowska (w:) Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Prawo do emerytury z ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego. Komentarz do ustaw z orzecznictwem, wyd. II, Warszawa 2019, art. 138).

Obowiązek pouczenia emeryta (rencisty) o tych okolicznościach spoczywa na organie, który dokonuje wypłaty danego świadczenia. Pouczenie powinno być indywidualnie przesłane każdej osobie pobierającej świadczenie (odpowiednie pouczenie znajduje się na rewersie każdej decyzji). W świetle obowiązujących przepisów nie wystarcza bowiem, że emeryt lub rencista mógł z własnej inicjatywy dowiedzieć się o zasadach zawieszalności prawa do świadczeń. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się również, że w art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej chodzi o klasyczne pouczenie, w którym organ rentowy informuje ubezpieczonego, że np. utraci on prawo do świadczenia, gdy wystąpią okoliczności, które zgodnie z przepisami prawa spowodują utratę tego prawa (wyrok Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2010 r., II UK 66/10, Monitor Prawa Pracy 2011, nr 1, s. 49-51). Za wystarczające dla wypełnienia przesłanki pouczenia o okolicznościach, których wystąpienie spowoduje ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości, lub w części, można uznać przytoczenie przepisów określających te okoliczności, jeżeli jest ono na tyle zrozumiałe, aby ubezpieczony mógł je odnieść do własnej sytuacji. Z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej wynika jednoznacznie, że warunkiem uznania świadczenia za nienależnie pobrane jest pouczenie o okolicznościach, których wystąpienie w czasie pobierania świadczenia powoduje konkretne, wymienione skutki. Nie chodzi tu zatem o pouczenie „o braku prawa do ich pobierania” (świadczeń), jak stanowi powołany przepis, albowiem dyspozycja tego przepisu byłaby w istocie trudna do zrealizowania, gdyby opierać się jedynie na jego wykładni językowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z 18 lutego 2009 r., II UK 204/08, LEX nr 7367362). Pouczenie o okolicznościach, których wystąpienie spowoduje brak prawa do świadczeń, nie może też odnosić się indywidualnie do pobierającego świadczenie, gdyż nie ma możliwości przewidzieć, które z okoliczności uregulowanych w licznych przepisach wystąpią u konkretnego świadczeniobiorcy. W takim sensie wystarczające jest przytoczenie przepisów określających te okoliczności. Jednakże pouczenie musi być na tyle

zrozumiałe, aby pobierający świadczenie mógł je odnieść do własnej sytuacji (wyroki Sądu Najwyższego z: 31 stycznia 2019 r., III UK 22/18, LEX nr 2617382; 14 maja 2025 r., III USKP 13/24, LEX nr 3872333). Do przyjęcia sankcji zwrotu nienależnego świadczenia muszą zaistnieć dwie przesłanki. Pierwsza, która przesądza, że pobrane przez ubezpieczonego świadczenie zostało wypłacone bez podstawy prawnej i druga, która przypisuje ubezpieczonemu świadomość, co do nieprzysługiwania tego świadczenia.

W niniejszej sprawie ubezpieczona została zobowiązana do zwrotu nienależnie wypłaconego świadczenia części uzupełniającej emerytury rolniczej przyznanej jej przez organ rentowy decyzją z 9 maja 2016 r. Podstawę do zwrotu wypłaconego świadczenia za okres od 1 lutego 2020 r. do 31 maja 2022 r. stanowiło ustalenie przez organ rentowy, że małżonek ubezpieczonej nie podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w spornym okresie. W dniu 15 lipca 2022 r. organ rentowy pozyskał decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 13 stycznia 2020 r. o przyznaniu małżonkowi ubezpieczonej od 18 grudnia 2019 r. prawa do emerytury z powszechnego systemu emerytalnego. W związku z tym decyzją z 22 lipca 2022 r. organ rentowy stwierdził ustanie od 14 stycznia 2020 r. ubezpieczenia społecznego rolników dla J. M. na podstawie art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Wyłączenie męża ubezpieczonej z ubezpieczenia społecznego rolników skutkowało zastosowaniem wobec niej przepisów prowadzących do zawieszenia pobieranej przez nią części emerytury rolniczej. Zgodnie z art. 28 ust. 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników w brzmieniu obowiązującym sprzed 15 czerwca 2022 r., wypłata emerytury lub renty rolniczej z ubezpieczenia ulegała częściowemu zawieszeniu na zasadach określonych w ust. 2-8, jeżeli emeryt lub rencista prowadzi działalność rolniczą. Zawieszenie wypłaty dotyczy: 1) części uzupełniającej renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy, 2) emerytury lub renty inwalidzkiej z ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych i członków ich rodzin w części równej 95% emerytury podstawowej - i obejmuje całość lub określony ułamek tej części świadczenia; ilekroć w ust. 3 i 5-7 jest mowa o zawieszeniu wypłaty w całości, w połowie albo w jednej czwartej - rozumie się odpowiednio zawieszenie wypłaty tej części świadczenia, jej połowy albo jednej czwartej. Wobec niepodlegania męża

odwołującej ubezpieczeniu rolniczemu nie mogła ona skorzystać z wyjątku, przewidzianego w art. 28 ust. 11 ustawy, uprawniającego ją do wypłaty części świadczenia emerytalnego, który nie mógł ulec zawieszeniu.

Za okoliczność bezsporną Sądy uznały prawidłowe pouczenie ubezpieczonej przez organ rentowy o sytuacji, w której jej emerytura rolnicza została częściowo zawieszona. W pouczeniu do decyzji przyznającej prawo do emerytury rolniczej ubezpieczona została zobowiązana do powiadomienia organu rentowego o uzyskaniu prawa do emerytury lub renty przez współmałżonka, z którym prowadzi działalność rolniczą, celem ustalenia, czy nie zachodzą okoliczności powodujące zawieszenie jej emerytury rolniczej. Ubezpieczona nie podniosła żadnych okoliczności, które usprawiedliwiłyby niezawiadomienie organu rentowego o wyłączeniu jej męża z ubezpieczenia społecznego rolników i w następstwie braku podstaw do wypłaty na jej rzecz świadczenia.

Wbrew stanowisku zaprezentowanemu przez Sąd Apelacyjny organ rentowy wydał zaskarżoną decyzję z 9 sierpnia 2022 r. na podstawie art. 28 ust. 2 pkt 1 i ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników uznając, że ubezpieczona pobrała nienależne świadczenie i w świetle tego organ rentowy zobowiązał (art. 52 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w zw. z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej) ubezpieczoną do zwrotu nienależnie pobranego przez nią świadczenia za sporny okres (karta 88 akta rentowych – symbol 452497).

W ocenie Sądu Najwyższego podniesione w skardze kasacyjnej zarzuty naruszenia prawa materialnego są zasadne, co skutkowało uchyleniem zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego. Przy ustaleniu, że prawidłowo Sąd pierwszej instancji uznał, że wnioskodawczyni pobrała świadczenie nienależne na podstawie art. 52 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w zw. z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej, zobowiązana jest ona do zwrotu świadczenia zgodnie z zaskarżoną w niniejszym postępowaniu decyzją.

Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i orzekł o wniesionej apelacji co do istoty przez jej oddalenie na podstawie art. 398¹⁶ w zw. z art. 398²⁰ k.p.c. i art. 385 k.p.c. O kosztach zastępstwa procesowego za drugą instancję oraz za postępowanie kasacyjne orzeczono na zasadzie art. 98 § 1 i 1¹ i 3 k.p.c. w zw. art. 99 k.p.c. i § 10 ust. 4 pkt 2, § 10 ust. 1 pkt 1 w zw. oraz § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra

Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (tj.: Dz.U. z 2026 r., poz. 118 z późn. zm.).

(J.K.)

[a.ł]